

Корчинський В.Є.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського, м. Сімферополь,

Колодій С.Ю.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського, м. Сімферополь

ВПЛИВ РІВНЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ І ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ НА ВНУТРІШНЮ МІГРАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Розглянуто головні економічні чинники внутрішньої міграції населення й теоретичні підвалини гіпотези Тібю. Оцінено вплив міжрегіональної диференціації видатків місцевих бюджетів та заробітної плати на внутрішню міграцію населення України в 1999—2006 роках.

The principal economic factors of internal migration of the population and theoretical fundamentals of Tiebout hypothesis are examined; estimation is made of the influence of interregional differentiation of expenditures from the local budgets and wages on the internal migration of Ukrainian population during the 1999—2006 period.

Внутрішня міграція, тобто зміна частиною населення місця свого проживання в межах країни, характерна для кожної держави. Є багато причин та пояснень процесів внутрішньої міграції населення. Передусім вона обумовлена економічними чинниками, зокрема міжрегіональною диференціацією видатків місцевих бюджетів і рівня заробітної плати. Пов'язати внутрішню міграцію населення з рівнем надання суспільних благ на місцевому рівні вперше запропонував американський економіст Чарльз Тібю у праці “Чиста теорія місцевих видатків”¹. У теорії державних фінансів його наукова розробка дістала назву “гіпотеза (теорія) Тібю”.

Розробка Тібю стала альтернативою песимістичним твердженням Пола Самуельсона та інших дослідників², ніби економіка самостійно не здатна ефективно виробляти та розподіляти суспільні блага. Споживачі не в змозі виявити свої переваги щодо таких благ, якщо при цьому не витрачають кошти. Навіть якщо вибір здійснюється шляхом плебісциту, думка меншини, що програла, повністю не братиметься до уваги, й тому не можна знайти оптимальний рівень надання суспільних благ у конкретному регіоні.

¹ Tiebout Ch. A Pure Theory of Local Expenditures // Journal of Political Economy. — 1956. — № 64. — P. 416—424.

² Samuelson P.A. The Pure Theory of Public Expenditure // Review of Economics and Statistics. — 1954. — № 36. — P. 387—389.

Тібу запропонував інший спосіб виявлення споживчих переваг — “голосування ногами”. Це означає, що люди, які невдоволені, наприклад, рівнем освіти в одному регіоні, можуть змінити місце проживання, обравши регіон, що відповідає їхнім критеріям освіти. Видатний американський економіст у сфері фіскального федералізму Уоллес Оутс, у цілому погодившись із міркуваннями Тібу, додав, що в регіоні з вищим рівнем освіти, найімовірніше, будуть більшими також вартість нерухомості та рівень місцевих податків³.

Гіпотеза Тібу діє за таких умов:

— наявність у державі ефективної моделі фіскального федералізму, за якої регіональній владі надано реальну самостійність у сфері формування доходів бюджету та фінансування місцевих видатків;

— дуже висока (абсолютна) мобільність населення;

— незалежність споживачів суспільних благ щодо вибору напрямку та місця міграції;

— відсутність недостовірної інформації про стан місцевого оподаткування й рівень локальних суспільних благ;

— пряма залежність рівня локальних суспільних благ від стану прямого оподаткування доходів чи власності споживачів цих благ;

— відсутність або зведення до мінімуму “ефекту переливу”.

Якщо виконуються всі ці умови, гіпотеза Тібу дає відповіді на численні питання у сфері регіональних фінансів та фіскального федералізму й допомагає зрозуміти багато явищ, пов’язаних із внутрішньою міграцією населення держави. Наприклад, формування “елітних” і “робітничих” районів у містах та регіонах України.

Проблеми дослідження економічної ефективності гіпотези Тібу, взаємозв’язку між мобільністю населення та цілями й результатами реалізації державної та регіональної фіскальної політики не втратили своєї актуальності, про що свідчать численні наукові статті у провідних міжнародних економічних журналах⁴. Гіпотеза й висновки Тібу є невід’ємною частиною сучасної теорії державних фінансів і включені до провідних українських підручників із теорії та практики державних фінансів⁵.

³ Oates W.E. The Effects of Property Taxes and Local Public Spending on Property values: an Empirical Study of Tax Capitalization and the Tiebout Hypothesis // *Journal of Political Economy*. — 1969. — № 77 (8). — P. 957–971.

⁴ *Bewley T.F.* A Critic of Tiebout’s Theory of Local Public Expenditures // *Econometrica*. — 1981. — № 49. — P. 713–740; *Glomm G., Lagunoff. R.* A Tiebout Theory of Public vs. Private Provision of Collective Goods // *Journal of Public Economics*. — 1998. — № 68 (1). — P. 91–112; *Hercowitz Z., Pines D.* Migration with Fiscal Externalities // *Journal of Public Economics*. — 1991. — № 46 (2). — P. 163–180; *Mansoorian A., Myers G.M.* On the Consequences of Government Objectives for Economies with Mobile Populations // *Journal of Public Economics*. — 1997. — № 63 (2). — P. 265–281.

⁵ Наприклад, Бюджетний менеджмент: Підруч. / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.

На жаль, в українській економічній та фінансовій науці гіпотеза Тібу не досліджена належним чином, і авторам не відомі праці, де досліджено залежність внутрішньої міграції населення від видатків місцевих бюджетів. Тому головна мета статті — дослідження впливу міжрегіональної диференціації видатків місцевих бюджетів і заробітної плати на внутрішню міграцію населення України. У зв'язку з цим поставлено такі завдання:

- розглянути теоретичні засади існування гіпотези Тібу;
- дослідити статистичні дані стосовно внутрішньої міграції населення, видатків місцевих бюджетів та підготувати їх для кореляційного аналізу;
- з допомогою кореляційного аналізу виявити рівень впливу міжрегіональної диференціації видатків місцевих бюджетів і середньої заробітної плати на внутрішню міграцію населення України.

Дослідження залежності між внутрішньою міграцією населення України й рівнем надання регіональних суспільних благ та середньої заробітної плати почнемо з визначення показників, які будуть використані при аналізі. За основу взято інформацію Міністерства фінансів України про рівень видатків регіональних бюджетів на одну особу наявного населення й Державного комітету статистики України про стан міжрегіональної міграції населення на 1000 осіб.

Період дослідження — 1999—2006 роки, що обумовлено такими причинами:

- на момент дослідження доступна та якісна інформація про виконання місцевих бюджетів щодо рівня середньої заробітної плати за регіонами охоплювала період із 1999-го до 2006 року; про внутрішню міграцію населення — з 2000-го до 2006 року;
- у цей період було прийнято Бюджетний кодекс України (діє з 2002 року), яким запроваджено суттєве реформування бюджетних відносин, у тому числі й у сфері фіскального федералізму;
- на початку зазначеного періоду Україна вступила у фазу сталого економічного зростання, тобто не спостерігалось економічних потрясінь, як на початку 90-х років ХХ століття.

Використовуючи інформацію Міністерства фінансів України⁶, проаналізуємо видатки зведених місцевих бюджетів (без трансфертів) на душу наявного населення в 1999—2006 роках. Із метою проведення якісного кореляційного аналізу на основі усунення впливу рівня цін розрахуємо коефіцієнти відношення рівня видатків регіональних бюджетів на одну особу наявного населення до середнього по Україні (табл. 1).

Дані таблиці демонструють різницю між відносними регіональними бюджетними видатками. Лідерами за цим показником є міста Київ і Севастополь,

⁶ Бюджет 2000: Стат. зб. — <http://www.minfin.gov.ua>; Бюджет 2002: Стат. зб. — <http://www.minfin.gov.ua>; Бюджет 2004: Стат. зб. — <http://www.minfin.gov.ua>; Бюджет 2006: Стат. зб. — <http://www.minfin.gov.ua>.

Таблиця 1. Коефіцієнти відносних видатків зведених місцевих бюджетів (без трансфертів) на одну особу наявного населення України в 1999—2006 роках*

Регіон	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
АР Крим	1,010	1,237	1,208	1,149	1,104	1,153	1,063	1,048
Вінницька область	0,706	0,782	0,753	0,856	0,927	0,854	0,875	0,872
Волинська область	0,852	0,931	0,877	1,013	0,939	0,923	0,956	0,930
Дніпропетровська область	0,870	0,873	0,980	0,970	0,937	0,970	0,956	0,949
Донецька область	0,887	0,953	0,933	0,894	0,862	0,916	0,891	0,954
Житомирська область	0,992	0,872	0,803	0,893	0,910	0,924	0,926	0,947
Закарпатська область	1,074	0,914	0,897	0,935	0,912	0,892	0,903	0,912
Запорізька область	1,186	1,029	0,928	0,987	0,915	0,903	0,961	0,950
Івано-Франківська область	1,024	0,880	0,900	0,891	0,929	0,878	0,949	0,899
Київська область	1,594	1,038	1,201	1,038	1,034	0,997	0,970	1,013
Кіровоградська область	0,860	0,879	0,852	0,888	0,892	0,927	0,911	0,899
Луганська область	0,847	0,763	0,829	0,868	0,819	0,838	0,806	0,830
Львівська область	0,921	0,896	0,894	0,914	0,910	0,902	0,891	0,892
Миколаївська область	0,970	0,873	0,912	0,944	0,963	0,894	0,881	0,921
Одеська область	0,927	0,950	0,892	0,963	0,913	0,977	0,905	0,938
Полтавська область	1,389	0,937	0,931	0,958	0,952	0,919	0,936	0,918
Рівненська область	1,247	0,830	0,873	0,989	0,976	0,972	0,947	0,959
Сумська область	0,807	1,082	0,935	0,904	0,916	0,832	0,852	0,851
Тернопільська область	0,768	0,827	0,846	0,878	0,889	0,820	0,857	0,835
Харківська область	1,056	0,913	0,983	1,012	0,985	0,948	0,894	0,897
Херсонська область	0,774	0,853	0,834	0,879	0,850	0,845	0,884	0,896
Хмельницька область	0,849	0,798	0,808	0,882	0,918	0,906	0,913	0,907
Черкаська область	1,058	0,887	0,889	0,905	0,932	0,919	0,941	0,997
Чернівецька область	0,638	0,785	0,806	0,846	0,901	0,859	0,914	0,976
Чернігівська область	0,787	0,934	0,893	0,933	0,925	0,907	0,914	0,887
м. Київ	1,630	2,453	2,380	2,009	2,209	2,259	2,382	2,180
м. Севастополь	0,808	1,226	1,095	1,168	1,295	1,224	1,123	1,131
Україна	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000

* Розраховано авторами на основі даних Міністерства фінансів України.

АР Крим, Київська та Дніпропетровська області; аутсайдерами — Тернопільська, Сумська, Луганська, Херсонська, Чернівецька області.

Наступним етапом дослідження буде підготовка до аналізу та обробка даних Державного комітету статистики України щодо рівня середньої заробітної плати за регіонами України в 1999—2006 роках⁷. За аналогією з аналізом даних щодо видатків зведених місцевих бюджетів розрахуємо коефіцієнти відносного рівня заробітної плати на одного штатного працівника (табл. 2).

⁷ Динаміка середньомісячної заробітної плати за регіонами в 1995—2006 роках. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Таблиця 2. Коефіцієнти відносної заробітної плати на одного штатного працівника за регіонами України в 1999–2006 роках*

Регіон	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
АР Крим	0,944	0,978	0,968	0,952	0,937	0,920	0,906	0,915
Вінницька область	0,725	0,691	0,691	0,705	0,723	0,737	0,741	0,762
Волинська область	0,663	0,652	0,646	0,673	0,690	0,698	0,733	0,743
Дніпропетровська область	1,174	1,187	1,190	1,165	1,139	1,131	1,133	1,094
Донецька область	1,236	1,270	1,232	1,202	1,190	1,207	1,194	1,155
Житомирська область	0,753	0,713	0,707	0,713	0,723	0,736	0,747	0,762
Закарпатська область	0,730	0,748	0,765	0,785	0,820	0,812	0,825	0,834
Запорізька область	1,208	1,257	1,219	1,184	1,171	1,137	1,067	1,048
Івано-Франківська область	0,787	0,817	0,833	0,846	0,870	0,864	0,891	0,887
Київська область	1,006	1,048	1,019	1,005	1,017	1,003	1,006	1,016
Кіровоградська область	0,860	0,739	0,743	0,750	0,764	0,771	0,774	0,787
Луганська область	1,034	1,009	1,029	1,045	1,026	1,010	0,999	0,982
Львівська область	0,854	0,852	0,875	0,902	0,907	0,886	0,885	0,887
Миколаївська область	0,949	0,987	1,051	1,059	1,017	0,958	0,923	0,917
Одеська область	1,028	1,026	0,984	1,008	0,983	0,959	0,953	0,928
Полтавська область	0,972	0,957	0,939	0,941	0,946	0,949	0,940	0,923
Рівненська область	0,758	0,752	0,788	0,830	0,844	0,858	0,850	0,853
Сумська область	0,843	0,843	0,833	0,816	0,820	0,802	0,823	0,823
Тернопільська область	0,629	0,587	0,611	0,630	0,658	0,658	0,686	0,698
Харківська область	1,034	1,000	0,997	0,984	0,985	0,964	0,942	0,936
Херсонська область	0,803	0,752	0,749	0,769	0,771	0,764	0,775	0,768
Хмельницька область	0,713	0,678	0,678	0,686	0,699	0,710	0,725	0,761
Черкаська область	0,820	0,761	0,736	0,734	0,758	0,788	0,797	0,813
Чернівецька область	0,691	0,683	0,701	0,721	0,745	0,747	0,770	0,787
Чернігівська область	0,792	0,770	0,756	0,737	0,740	0,742	0,747	0,759
м. Київ	1,702	1,761	1,765	1,710	1,647	1,639	1,630	1,661
м. Севастополь	1,051	1,091	1,045	1,040	1,052	1,007	0,996	0,965
Україна	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000

* Розраховано авторами на основі даних Державного комітету статистики України.

Аналіз даних табл. 2 також дає змогу виділити регіони, які є лідерами й аутсайдерами щодо відносної заробітної плати. До перших належать м. Київ, Дніпропетровська, Одеська та Запорізька області; до других — Тернопільська, Волинська, Чернігівська, Хмельницька, Вінницька, Житомирська, Херсонська, Чернівецька області.

Далі розглянемо дані про внутрішню міграцію населення України. За основу візьмемо відносні показники міграції населення, надані Державним комітетом статистики: число людей, що прибули та вибули до регіонів України, розраховане на 1000 осіб⁸. На наш погляд, найякіснішим показником, який відображає

⁸ Статистичні дані “Міграційний рух населення України” за 2000–2006 роки. — <http://www.ukrstat.gov.ua>

міжрегіональну міграцію населення, є сальдо між числом осіб, що прибули, та кількістю тих, що вибули, за кожним регіоном. Як і інші сальдові показники, цей, розрахований нами, може мати як позитивне, так і від'ємне значення (табл. 3).

Таблиця 3. Сальдо числа осіб, що прибули, та кількості тих, що вибули до регіонів у межах України, на 1000 осіб наявного населення України в 2000—2006 роках*

Регіон	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
АР Крим	-0,6	0,4	0,0	-0,1	0,2	-0,3	0,5
Вінницька область	-0,1	0,2	-0,6	-1,2	-1,3	-1,7	-1,5
Волинська область	0,0	0,6	-0,8	-1,4	-0,7	-0,6	-0,1
Дніпропетровська область	0,8	0,4	0,9	0,6	0,7	0,6	0,4
Донецька область	-0,2	-0,3	-0,4	-0,4	-0,3	-0,3	-0,2
Житомирська область	-0,5	0,1	-1,2	-1,2	-2,1	-2,2	-1,7
Закарпатська область	-1,0	-0,9	-1,0	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Запорізька область	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	-0,3	-0,6	-0,6
Івано-Франківська область	-0,1	0,1	-0,4	-0,7	-0,6	-0,5	-0,6
Київська область	-1,6	0,0	-0,4	0,9	0,2	0,3	0,5
Кіровоградська область	-2,1	-1,8	-3,3	-3,7	-4,7	-5	-4,4
Луганська область	-1,4	-1,0	-1,5	-1,6	-1,8	-1,5	-1,5
Львівська область	-1,0	-1,0	-0,8	-0,7	-0,7	-0,5	-0,4
Миколаївська область	-0,6	-0,4	-0,7	-0,7	-1,4	-0,5	-0,6
Одеська область	-0,3	-0,8	-0,2	-0,5	0,0	0,2	-0,2
Полтавська область	0,7	0,5	0,2	-0,1	-0,3	0,0	0,0
Рівненська область	-0,5	-0,7	-0,4	-0,7	-1,3	-1,3	-1,0
Сумська область	-1,5	-1,0	-2,2	-2,4	-2,4	-2,1	-2,2
Тернопільська область	-0,8	-0,1	-0,7	-0,8	-1,5	-1,3	-1,6
Харківська область	1,1	0,6	1,9	2,1	2,2	1,5	1,4
Херсонська область	-1,6	-1,7	-2,1	-2,8	-3,4	-3,0	-2,7
Хмельницька область	-1,2	-0,5	-1,9	-1,5	-1,8	-2,2	-1,5
Черкаська область	0,2	1,4	0,1	-0,2	-0,8	-0,9	-0,9
Чернівецька область	0,1	-0,1	0,4	0,2	-0,3	-0,1	0,4
Чернігівська область	-0,6	0,5	-0,9	-1,2	-2,3	-2,1	-1,2
м. Київ	6,3	2,9	6,9	8,3	11,1	10,7	8,9
м. Севастополь	3,5	3,8	4,4	5,0	5,0	5,6	4,2
Україна	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

* Розраховано авторами на основі даних Державного комітету статистики України.

Наступним етапом дослідження є визначення ступеня залежності між показниками внутрішньої міграції населення та видатками регіональних бюджетів і середньої заробітної платою. Для цього розрахуємо коефіцієнти кореляції між 1) коефіцієнтом відносних видатків зведених місцевих бюджетів (без трансфертів) на одну особу наявного населення та сальдо числа осіб, що прибули, й кількістю тих, що вибули, за регіонами (на 1000 осіб) і 2) коефіцієнтом відносної заробітної

плати на одного штатного працівника та сальдо числа осіб, що прибули, й кількості тих, що вибули, за регіонами (на 1000 осіб).

Нами розраховано два коефіцієнти кореляції — одноперіодної та з одноперіодним запізненням. Використання показника кореляції із запізнюванням у один період пояснюється припущенням про те, що рішення стосовно переїзду до іншого регіону може прийматися на основі попередньої інформації щодо заробітної плати й бюджетних видатків. Розраховані коефіцієнти кореляції між досліджуваними показниками за роками наведені в табл. 4.

Таблиця 4. Коефіцієнти кореляції між відносними видатками зведених місцевих бюджетів і середньою заробітною платою та сальдо числа осіб, що прибули, й кількості тих, що вибули до регіонів України в 2000—2006 роках*

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Коефіцієнти кореляції між відносними видатками зведених місцевих бюджетів та сальдо числа осіб, що прибули, й кількості тих, що вибули до регіонів України							
Одноперіодної кореляції	0,791	0,572	0,825	0,868	0,885	0,839	0,859
Кореляції з одноперіодним запізнюванням	0,382	0,593	0,782	0,848	0,901	0,867	0,844
Коефіцієнти кореляції між відносною середньою заробітною платою та сальдо числа осіб, що прибули, й тих, що вибули до регіонів України							
Одноперіодної кореляції	0,674	0,427	0,702	0,746	0,780	0,793	0,798
Кореляції з одноперіодним запізнюванням	0,666	0,451	0,702	0,731	0,777	0,774	0,779

* Розраховано авторами на основі даних таблиць 1—3.

Як видно з таблиці, між досліджуваними показниками існує тісна залежність. Це підтверджується високими значеннями з 2002 року коефіцієнтів — як одноперіодної кореляції, так і з одноперіодним запізнюванням — для обох досліджень. Причому кореляційний аналіз засвідчив, що протягом досліджуваного часу коефіцієнти одноперіодної кореляції між відносними видатками зведених місцевих бюджетів та сальдо числа осіб, що прибули, й кількості тих, що вибули до регіонів України, перевищують відповідні показники кореляції між відносною середньою заробітною платою та сальдо числа осіб, що прибули, й кількості тих, що вибули до регіонів України.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Більшість людей вважають, що головним чинником внутрішньої міграції населення є “гонитва за довгою гривнею” (вищою заробітною платою), але кореляційний аналіз показав, що це не зовсім так. На основі проведеного нами дослідження було виявлено стійку залежність між рівнем забезпечення регіонів суспільними благами на душу населення й показником міграції населення

в межах України починаючи з 2002 року (нагадаємо, що саме з цього року діють положення Бюджетного кодексу України). Незважаючи на низький рівень фінансової самостійності регіонів, наявність недостовірної інформації та невиконання інших умов, за яких діє гіпотеза Тібу, кореляційний аналіз свідчить, що в Україні вона підтверджується. На наш погляд, це можна пояснити, по-перше, порівняно високою мобільністю населення, а по-друге, вищими соціальними стандартами (що є наслідком досить великих видатків місцевих бюджетів та середньої заробітної плати) в регіонах із позитивним сальдо міграції в межах України.

Утім, для забезпечення об'єктивності й обґрунтованості висновків дослідження треба розширити його часові межі. Також необхідно проаналізувати залежність внутрішньої міграції населення від середнього рівня доходів зведених місцевих бюджетів та порівняти результати досліджень.